

การนุ่งห่มของพระสงฆ์*

The clothing of Thai monks

พระค่าน้อย จันทสโร (จันทร์จาง)¹

Phra Kumnoi Janthasaro (Janjang)¹

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Lamphun Sangha College

Corresponding Author, E-mail: kumnoimcu@gmail.com¹

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะศึกษาเกี่ยวกับการนุ่งห่มของพระในพระพุทธศาสนา ผ้าในพระพุทธศาสนาที่พระภิกษุนุ่งห่มในพระพุทธศาสนานั้น เรียกที่ใช้เรียกกันหลากหลายโดยส่วนมากจะใช้คำว่า จีวร หรือผ้า ไตรจีวร ซึ่งประกอบไปด้วยผ้า 3 ผืน คือ 1. ผ้าอุตราสงค์ 2. ผ้าอังตราวาสก และ 3. ผ้าสังฆาฏิ ซึ่งผ้าที่นุ่งห่มเหล่านี้มีหลักฐานปรากฏในพระคัมภีร์ต่างๆ รวมทั้งในพระไตรปิฎก โดยวิธีการได้มาซึ่งผ้าในพระพุทธศาสนานั้น คือการไปตามหาเศษผ้าจากในป่า จากผ้าที่คนอื่นไม่ใช่แล้ว นำมาเย็บเป็นผ้าจีวร เพื่อที่จะสามารถบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาได้ ซึ่งผ้าไตรจีวรนั้นถือได้ว่าเป็นเครื่องอัฐบริขารของพระภิกษุสงฆ์ ที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้นุ่งห่มได้ตามที่มีในพระวินัย ผ้าจีวรคือผ้าห่ม ผ้าสบงคือผ้าถุง ผ้าสังฆาฏิ คือผ้าพาดหรือผ้าทาบ นอกจากที่ไปเสาะหาตามป่าเขาแล้ว พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้รับถวายผ้าจีวรจากผู้อื่นได้ เรียกว่า คหบดีจีวร ซึ่งผู้ที่ทรงขอถวายคนแรกคือหมอชีวก

ดังนั้นผ้าที่นุ่งห่ม หรือผ้าจีวรนั้น ถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญของพระภิกษุ ในพระพุทธศาสนาเพราะเป็นปัจจัยหลักในการบ่งบอกลักษณะว่าเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา และทำให้ได้ทราบถึงความหมายของผ้าที่นุ่งห่มในพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งผ้าที่นุ่งห่มเหล่านี้มีหลักฐานปรากฏในพระคัมภีร์ต่างๆ รวมทั้งในพระไตรปิฎก ซึ่งวิธีการนุ่งห่มของพระสงฆ์ไทยนั้นมีรูปแบบของการนุ่งห่มที่เป็นเอกลักษณ์ ไม่ว่าจะไปประเทศไหน นุ่งห่มผ้าสีไหน ก็จะได้รู้ได้ทันทีว่าเป็นพระสงฆ์ที่มาจากประเทศไทยเพราะการนุ่งห่มผ้าที่มีเอกลักษณ์ โดยพระภิกษุเถรวาทในประเทศไทยนั้นมีการนุ่งห่มอยู่ 4 รูป ดังนี้ (1) ห่มคลุม (2) ห่มมังกร (3) ห่มเปิดไหล่เฉวียงป่า (4) ห่มดอง

คำสำคัญ : การนุ่งห่ม; พระพุทธศาสนา

Abstract

* Received February 23, 2021; Revised April 5, 2021; Accepted April 8, 2021

This academic article aims to study about the clothing of monks in the Buddha. The cloth in Buddhism that the monks wear in Buddhism Called to be called in a variety of ways, most of them use the word robe or tri robe cloth, which consists of 3 pieces of cloth: 1. Uttarasong cloth 2. Antarawasaka cloth and 3. Sanghati cloth, which these clothes have evidence in various scriptures. Including in the Tripitaka by means of obtaining cloth in Buddhism is to find a piece of cloth in the forest from cloth that others no longer use sewn into robes in order to be able to ordain as a monk in Buddhism The robe cloth is regarded as the resting place of the monks. that the Buddha allowed him to wear clothes as in the Vinaya The robe is a blanket. Pha Sobong is Pha Nung, Sangkhati is Pha Phad or Thap cloth. In addition to seeking in the forest The Lord Buddha allowed the robes to be offered from other people, called the householder, and the first person to ask for them was Dr Jivaka. The appearance of the monk's robes in Buddhism is a rectangular shape. with stitches similar to the Khanna that Phra Anon had designed as the Lord Buddha told Ananda There are six types of fabric that can be sewn into robes that the Buddha allowed to be used as robes.

So, the blanket or that robe regarded as an important factor for monks in Buddhism because it is the main factor in identifying the characteristics of being a monk in Buddhism and made him aware of the meaning of clothes in Theravada Buddhism, the evidence of these garments appears in various scriptures. Including in the Tripitaka, the way of dressing of Thai monks has a unique style of dressing. No matter which country you go to What color cloth are you wearing? You will immediately know that they are monks from Thailand because of their unique clothing. The Theravada monks in Thailand are clothed in 4 images as follows: (1) Robe (2) Dragon robe (3) Cover the shoulders across the shoulders (4) Dong

Keywords (18 pt.): Buddhist robe; Buddhism

บทนำ

การนุ่งห่มเป็นเอกลักษณ์ของนักบวช นักบวชแต่ละนิกาย แต่ละศาสนามีการนุ่งห่มที่แตกต่างกันออกไป แต่มักเน้นที่ความนุ่งน้อยห่มน้อยจนไปถึงการไม่นุ่งห่มอะไรเลย เช่นนักบวชอาชีวิเกในสมัยพุทธกาล โดยมากจะเป็นพวกเปลือยกาย สุมาลี มหณรงค์ชัย (2562 : 168-184) การนุ่งน้อยห่มน้อยของนักบวชจึงมีอยู่ทั่วไปในศาสนาต่างๆ แม้แต่ในคริสต์ศาสนายุคต้นก็มีนักพรตหรือพวกฤษี (hermit) นุ่งห่มน้อย ออกไปบำเพ็ญพรตอยู่ในทะเลทราย หรือนักพรตคณะฟรานซิสกันยุคแรกที่นุ่งผ้าหยาบๆ พอหุ้มกายเท่านั้นในอินเดีย

พราหมณ์มักแต่งกายอย่างสวยงาม เพื่อแสดงถึงสถานะอันสูงส่งและความบริสุทธิ์ของตน เสื้อผ้าเนื้อหยาบสีโทนดำหรือน้ำเงินไม่รุ่งนวลเลยทีเดียว เพราะเป็นสีของวรรณะต่ำและแสดงถึงมลทิน การไม่รุ่งนวลดี ๆ ถูกมองว่าเป็นเรื่องของคนที่ไม่ดีประเพณี เป็นพวกอนารยะ สำหรับพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงกำหนดข้อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ให้แตกต่างออกไปจากนักบวชกลุ่มอื่นๆ เช่น การให้ปลงผม รวมทั้งการทรงอนุญาตให้พระสงฆ์ใช้ผ้าข้อมผัดและการให้ใช้ผ้าบังสุกุลเป็นเครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น

หลักในพระพุทธศาสนาชีวิตของพระภิกษุจะต้องดำเนินชีวิตในการปฏิบัติธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กับญาติโยมอุบาสก อุบาสิกา ที่คอยบำรุงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา ซึ่งก็ต้องอาศัยปัจจัย 4 โดยเฉพาะเครื่องนุ่งห่มของพระภิกษุ ซึ่งในปัจจุบันจะนิยมเรียกว่า ผ้าจีวร หรือ ผ้าไตรจีวร จนติดปากโดยไม่ทราบถึงประวัติความเป็นมาของผ้าจีวรได้และ ทำไมต้องเรียกว่าไตรจีวร และไตรจีวรมีความหมายอย่างไรกับพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ในบทนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอเนื้อหาสาระของผ้านุ่งห่มในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมีความเป็นมาอย่างไร โดยศึกษาในคัมภีร์ไตรปิฎกที่มีปรากฏเรื่องของผ้านุ่งห่มของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา รวมถึงอรรถกถาหรือตำราเอกสารที่มีความเกี่ยวข้อง

จะเห็นได้ว่า การนุ่งห่มของพระภิกษุนั้นมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ทั้งในด้านผ้าสำหรับนุ่งห่มรูปแบบการนุ่งห่ม และความสำคัญของนุ่งห่ม จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจต่อการศึกษาว่า แท้จริงแล้ว ผ้าสำหรับนุ่งห่มของพระภิกษุในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร รูปแบบการนุ่งห่มเป็นอย่างไร หลักการนุ่งห่ม และความสำคัญของการนุ่งห่มในพระพุทธศาสนา มีส่วนในการส่งเสริมการบรรลุธรรม การธำรงพระพุทธศาสนาได้อย่างไร ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการนุ่งห่มในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อเป็นประโยชน์แก่การศึกษาและแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องต่อไป

ผ้านุ่งห่มในพระพุทธศาสนา

ผ้านุ่งห่มในพระพุทธศาสนามักจะมีคำเรียกใช้ต่างๆ กัน เช่น ผ้าบังสุกุล ผ้ากาสาเยะ วัดถึง หรือในปัจจุบันจะเรียกว่าผ้าไตรจีวรหรือผ้าจีวร โดยประกอบไปด้วยผ้า 3 ผืน คือ 1) สังฆาฏิ 2) อุตตราสงค์ และ 3) อันตรวาสก ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงได้อนุญาตรับถวายทานได้ ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกซึ่งมีความสอดคล้องกับอัฐบริขารของพระภิกษุ โดยความหมายของคำเรียกมีดังต่อไปนี้

1. ผ้าบังสุกุล คือ คำเรียกผ้าที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ใช้ได้ โดยมีปรากฏหลักฐานใน เรื่องตอนที่พระพุทธเจ้าทรงโปรด ชฎิลอุรุเวลกัสสะปะ โดยตอนที่พระพุทธเจ้าได้ดำริว่า “เราจะพึงชักผ้าบังสุกุลที่ไหนหนอ” ในลำดับนั้น ท้าวสักกะจึงใช้ผ้าพระหัตถ์ชุตสระโบกขรณีแล้วทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญขอพระองค์ทรงโปรดชักผ้าบังสุกุลในสระนี้เถิด” ครั้งนั้น พระพุทธเจ้าทรงพระดำริดังนี้ว่า “เราจะพึงขยำผ้าบังสุกุลที่ไหนหนอ” ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพทรงทราบพระดำริในพระทัยของพระพุทธเจ้าด้วยพระทัย จึงทรงยกศิลาแผ่นใหญ่มาวางไว้ทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์โปรดทรงขยำผ้าบังสุกุลบนศิลานี้เถิด” ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระดำริดังนี้ว่า “เราจะพึงพาดผ้าบังสุกุลไว้ที่ไหนหนอ” ลำดับนั้น เทวดาผู้สิงสถิตอยู่ที่ต้นกุ่มทราบพระดำริในพระทัยของพระพุทธเจ้าด้วยใจ จึงได้น้อมกิ่งกุ่มลงมา กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์โปรดทรงพาดผ้าบังสุกุล ที่กิ่งกุ่มนี้เถิด” ครั้งนั้น พระพุทธเจ้าทรงพระดำริดังนี้ว่า “เราจะพึง

ผึ่งผ้าบังสุกุลไว้ที่ไหนหนอ” ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพทรงทราบพระดำริในพระทัยของพระผู้มีพระพุทธเจ้า ด้วยพระทัย จึงทรงยกศิลาแผ่นใหญ่มาวางไว้ทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์โปรดทรงผึ่งผ้าบังสุกุลไว้บนศิลานี้เถิด” (วิ.ม. (ไทย) 4/54/44.)

2. ผ้ากาสายะ คือ คำเรียกใช้ชื่อ ผ้าของผู้ที่ออกบวชในสมัยพุทธกาล มีปรากฏในพระไตรปิฎก ในตอนยสกุลบุตรออกบวช สหายคฤหัสถ์ของท่านพระยสะจำนวน 50 คน เป็นชาวชนบท เป็นบุตรของตระกูลเศรษฐีใหญ่น้อยได้ทราบข่าวว่า “ยสกุลบุตรโกณณณและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสายะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตแล้ว”(วิ.ม. (ไทย) 4/38/30.) ครั้นสหายคฤหัสถ์ได้ทราบข่าวแล้วจึงได้มีความคิด ดังนี้ว่า “ธรรมวินัยและบรรพชาที่ยสกุลบุตรโกณณณและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสายะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตนั้น คงจะไม่ต่ำทรามเป็นแน่” ครั้นแล้วสหายคฤหัสถ์เหล่านั้น ได้พากันเข้าไปหาท่านพระยสะถึงที่อยู่ ครั้นถึงแล้ว ได้ไหว้ท่านพระยสะแล้วได้ยืนอยู่ ณ ที่สมควร ครั้งนั้น ท่านพระยสะจึงพาสหายคฤหัสถ์ 50 คนไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นถึงแล้ว ได้ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่สมควรท่านพระยสะผู้นั้น ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค ดังนี้ว่า “พระพุทธเจ้าข้า สหายคฤหัสถ์ของข้าพระองค์ 50 คนเหล่านี้ เป็นชาวชนบท เป็นบุตรของตระกูลเศรษฐีใหญ่น้อย ขอพระองค์โปรดประทานโอวาทสั่งสอนสหายของข้าพระองค์เหล่านี้เถิด” พระผู้มีพระภาคได้ตรัสอนุพุทฺธิกา (วิ.ม. (ไทย) 4/39/31.)

3. วัดถ้ำ คือ ”ผ้าป่า” เราใช้อีกคำหนึ่งว่า “ผ้าบังสุกุล” เป็นผ้าที่ไม่มีเจ้าของ คือเป็นธรรมเนียมของสงฆ์ตั้งแต่ครั้งพุทธกาลว่า ผ้าที่พระใช้ทำเป็นจีวรเอามาจากผ้าคลุมฝุ่น บางครั้งเป็นผ้าห่อศพก็มี ผ้าที่ไม่ใช้แล้วก็มี พุดง่าย ๆ คือเป็นผ้าที่เจ้าของเขาทิ้งแล้ว สละแล้ว พระภิกษุก็ไปเอาผ้านั้นมาซักและมาย้อมด้วยสีจากแก่นไม้ เช่น แก่นขนุน เป็นต้น

การนุ่งห่มผ้าของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

การนุ่งห่มผ้าในทางพระพุทธศาสนามีความสำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เนื่องด้วยพระภิกษุและสามเณรมีความจำเป็นที่จะต้องใช้สอยเครื่องอัฐบริขารต่างๆ ซึ่งเป็นเครื่องปัจจัยของบรรพชิต การศึกษาให้เข้าใจในเรื่องการนุ่งห่มในฐานะเครื่องบริขารอุปโภคบริโภค ที่ทำให้พระภิกษุและสามเณรสามารถดำรงชีพอยู่ได้ตามอัตภาพ ตามความเหมาะสมของสมณะเพศ จะทำให้ผู้ศึกษาได้เห็นถึงความสำคัญเพื่อให้เกิดการพัฒนาต่อยอดได้ ซึ่งในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงการนุ่งห่มผ้าของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาในช่วงสมัยต่างๆ ที่สำคัญ โดยมีรายละเอียดดังนี้

การนุ่งห่มผ้าของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล

การนุ่งห่มผ้าของภิกษุสงฆ์ในสมัยพุทธกาลไม่มีรูปแบบที่ชัดเจนอย่างใดอย่างหนึ่ง เนื่องจากกุลบุตรที่จะเข้ามาอุปสมบทจะต้องแสวงหาผ้ามาตัดเย็บเป็นจีวรเอง และยังไม่มีการกำหนดว่าจีวรนั้นควรกว้างและยาวเท่าใด และควรใช้ผ้าชนิดไหน หนาบางอย่างไร เมื่อขาดแคลนจีวรก็จะต้องเที่ยวแสวงหาผ้าต่างๆ ซึ่งอาจเป็นผ้าที่หนาบ้าง บางบ้าง ขึ้นเล็กบ้าง ใหญ่บ้าง ที่ชาวบ้านเขาทิ้งไว้ในกองขยะหรือเป็นผ้าที่เคยใช้ห่อศพที่ชาวบ้านเขาทิ้งไว้ในป่าช้า แล้วนำมาซักทำความสะอาดตัดเย็บทำเป็นจีวร โดยอาจตัดเย็บให้มีความกว้างและยาวพอดีกับร่างกายของตนเอง ส่วนรูปแบบการห่มจีวรนั้น พระภิกษุสงฆ์คงใช้วิธีพาดชายจีวรไว้บนบ่าซ้าย

แบบลักษณะห่มเฉียง เพราะหากจะม้วนเป็นลูกบวบเหมือนพระภิกษุสงฆ์ในปัจจุบันของไทย คงไม่สะดวก เนื่องจากจิวรนั้นเกิดจากผ้าหลายประเภททบกัน บางทบ ที่นำมาเย็บต่อๆ ให้เป็นผืนเดียวกัน แต่สิ่งสำคัญคือเมื่อนุ่งห่มจีวรแล้วดูเรียบร้อยน่าเลื่อมใส พระอริการุสชาติ จนทส (2558 : 31) ดังมีเนื้อความที่ปรากฏในพระไตรปิฎกส่วนเสขียวัตถกกล่าวไว้ว่า “ให้ทำความสำเหนียกว่า จักนุ่งจักห่มให้เป็นปริณทล คือเรียบร้อย ... ฟังนุ่งปิดสะดือ และปกหัวเข้าให้เรียบร้อย ฟังทำชายทั้งสองให้เสมอกัน ห่มให้เรียบร้อย ในการแสดงเคารพ หรือทำวินัยกรรม ให้ห่มผ้าอุตราสงค์เฉียงบ่า” ซึ่งก็คือห่มจีวรเฉียงบ่า ในการเข้าบ้าน กล่าวว่า “ห่มสังฆาฏิ ทำให้มีชั้นและกลัดคุม ให้ปิดกายด้วยดี ห้ามไม่ให้เปิดไม่ให้เว้าผ้าขึ้น”(วิม. (ไทย) 4/44/54-56.)

คำว่า “นุ่งห่มให้เรียบร้อย” หมายถึง นุ่งปิดสะดือและปกหัวเข้าให้เรียบร้อย ทำชายผ้าทั้งสอง (ด้านหน้าและด้านหลังให้เสมอกัน ห่มให้เรียบร้อย ในการแสดงความเคารพหรือทำวินัยกรรม ให้ห่มดอง ในการเข้าบ้านห่มสังฆาฏิทั้งหลายให้มีชั้นแล้ว กลัดคุม ปิดกายให้ดี ไม่เปิด ไม่เว้าผ้าขึ้นซึ่งน่าจะหมายถึงห่มคลุมบ่าทั้ง 2 ข้าง ในการออกบิณฑบาต มีข้อความว่า “พึงยกสังฆาฏิขึ้นด้วยมือซ้าย ยืนบาตรออกด้วยมือขวา ประคองไว้ด้วยมือทั้ง 6 รับภิกษา (อาหาร)” น่าจะบ่งถึงการห่มคลุมเหมือนกัน ที่น่าสังเกตอย่างยิ่ง คือ สังฆาฏิเป็นผ้าห่มซ้อนนอก อุตราสงค์เป็นห่มเฉียง (เฉียง) อันตราสกเป็นผ้านุ่ง แต่ปัจจุบันในเมืองไทยจีวร คือ ผ้าห่ม สังฆาฏิเป็นผ้าพาดบ่าซ้อนทับจีวรอีกทีหนึ่ง ส่วนอันตราสกเป็นผ้านุ่ง เรียกว่า สบง

หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ล่วงมาถึงเมื่อประมาณ พ.ศ. 236 พระเจ้าอโศกมหาราชทำการอุปถัมภ์สังคายนาพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท (ครั้งที่ 3) ให้เจริญรุ่งเรืองขึ้นในชมพูทวีป และจัดส่งสมณทูตไปยังดินแดนต่างๆ รวม 9 แห่ง หนึ่งในนั้นรวมดินแดนลังกาด้วย ต่อมาพระพุทธศาสนาในลังกาทวีป (ชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งของดินแดนศรีลังกาในอดีต) ได้เจริญรุ่งเรืองและเสื่อมโทรมบ้างตามความศรัทธาของประชาชน และเหตุการณ์บ้านเมือง ครั้นราวพุทธศตวรรษที่ 17 ปรากฏตามพงศาวดารลังกาว่า เมื่อ พ.ศ. 1696 พระเจ้าปรักรมพาหุมหาราชได้ครองราชย์สมบัติในลังกาทวีป ซึ่งในเวลานั้นบ้านเมืองยังถูกพวกทมิฬ (ฮินดู) ครอบครองอยู่โดยมาก พระเจ้าปรักรมพาหุ ได้พยายามทำสงครามขับไล่พวกทมิฬไปได้ และถึงกับยกกองทัพข้ามไปตีเมืองทมิฬในอินเดียไว้ในอำนาจได้อีกด้วย เมื่อพระองค์จัดการบ้านเมืองในลังกาได้เรียบร้อยแล้วจึงได้ทรงฟื้นฟูพระพุทธศาสนา โดยให้พระสงฆ์ในลังกาทวีปรวมเป็นนิกายเดียวกัน พร้อมกับจัดทำสังคายนาพระธรรมวินัย นับแต่นั้นพระพุทธศาสนาจึงเจริญรุ่งเรืองขึ้นในลังกาทวีป มีกิตติศัพท์เลื่องลือไปทั่วในดินแดนใกล้เคียง ประกอบกับช่วงเวลานั้น พระพุทธศาสนาในอินเดียถูกชาวฮินดูเบียดเบียนให้เสื่อมโทรมลง เมืองลังกาจึงได้รับการยอมรับนับถือว่าเป็นหลักของประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท

ช่วงสมัยทวารวดี หลักฐานรุ่นเก่าที่กำหนดอายุได้ ว่ามีการสร้างศาสนสถานขึ้นในสุวรรณภูมิก่อนสมัยทวารวดี ทั้งยังแสดงให้เห็นว่าพระสงฆ์ในเมืองอุททองเวลานั้นน่าจะห่มจีวรในลักษณะเดียวกันนี้ ดังจะเห็นได้จากประติมากรรมแผ่นดินเผาภาพพระภิกษุ 3 รูป ยืนอุ้มบาตรห่มจีวรคลุมไหล่ที่พบในเมืองโบราณอุททอง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นศิลปะอมราวดีมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 7-9 แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาระหว่างเมืองโบราณอุททองกับอินเดียสมัยอมราวดี จึงพอสันนิษฐานให้เห็นได้ว่าพระสงฆ์ในเมืองอุททองเวลานั้นน่าจะห่มจีวรในลักษณะแบบเดียวกันนี้

จากเนื้อความข้างต้นที่ได้ยกตัวอย่างมานี้ จะเห็นได้ว่าการนุ่งห่มผ้าของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล ไม่ได้มีรูปแบบที่ตายตัว หรือมีความชัดเจนอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่จะเน้นหนักไปที่การนุ่งห่มผ้าให้เรียบร้อยเป็นสำคัญซึ่งจะเห็นได้จากเสขียวัตรของภิกษุ เครื่องนุ่งห่มนั้นก็ได้อาจมาจากการนำมาหลายประเภทมาเย็บต่อกัน ดังนั้น การห่มผ้าของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลน่าจะยังไม่มีารรัด ม้วน เหมือนกับพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน

การนุ่งห่มจีวรของพระสงฆ์ไทยสมัยก่อนรัตนโกสินทร์

ความเจริญของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทลังกาวงศ์ในดินแดนประเทศไทย ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์กรุงสุโขทัย (พ.ศ.1817-พ.ศ.1860) ทรงสดับกิตติศัพท์ของพระสงฆ์ลังกา จึงทรงอาราธนาพระมหาเถระสังฆราช ซึ่งเป็นพระเถระชาวลังกาที่มายุ่งอยู่ที่นครศรีธรรมราช ให้มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกรุงสุโขทัย

ต่อมาทั้งล้านนา มอญ และเขมร ต่างก็นิยมนุ่งห่มผ้าลังกาวงศ์ จึงได้ส่งพระสงฆ์ไปสืบพระพุทธศาสนาที่ลังกาบ้าง มีการนิมนต์พระลังกามาเป็นอุปัชฌาย์ในเมืองของตนบ้าง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสายเถรวาทลัทธิลังกาวงศ์ในดินแดนแถบสุโขทัยจึงรุ่งเรืองมานับแต่นั้น ทำให้พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน และศาสนาพราหมณ์ซึ่งเจริญมาแต่ก่อนนั้นหมดความนิยมไป เมื่อคณะสงฆ์ได้รวมกันเป็นคณะเดียวกันแล้ว จึงได้แบ่งฐานะออกเป็น 2 พวก คือ พวกที่สมาทานคันถธุระ ก็เล่าเรียนภาษาบาลี พระไตรปิฎก คณะสงฆ์ฝ่ายนี้มักเลือกวัดที่อยู่ใกล้บ้าน จึงได้ชื่อว่า “คณะคามวาสี” ส่วนพวกที่สมาทานวิปัสสนาธุระ ก็จะบำเพ็ญหาความสงบสุขอยู่ตามวัดในป่า จึงได้ชื่อว่า “คณะอรัญวาสี” อย่างไรก็ตามทั้ง 2 คณะ ก็รวมอยู่ในนิกายเดียวกัน คือนิกายเดิมเผยแผ่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองสืบมา

ด้านรูปแบบการครองจีวรของพระสงฆ์ เดิมจะห่มจีวรบิดมาทางขวา และหนีบลูกบวบไว้ที่รักแร้ซ้าย หรือที่เรียกกันทั่วไปว่าห่มมังกรพันแขน ในเวลาออกนอกวัด เช่น ออกบิณฑบาต การห่มเช่นนี้มีมาแต่สมัยสุโขทัยแล้ว เนื่องจากการพบพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย ซึ่งประดิษฐานอยู่อุโบสถของวัดเชียงราย จังหวัดลำปาง เป็นพระพุทธรูปยืนห่มจีวรหนีบลูกบวบ สาเหตุที่พระไทยในยุคสุโขทัยไม่ห่มจีวรบิดซ้ายแบบพม่ารามัญ ก็คงเป็นการตื่นตัวจากลัทธิชาตินิยมของพ่อขุนรามคำแหง จึงได้ห่มบิดทางขวาและหนีบลูกบวบที่รักแร้ซ้าย อันเป็นของไทยแท้ เช่นเดียวกับการประดิษฐ์อักษรของพระองค์ก็เนื่องจากได้เอกราชจากขอม แท้จริงการห่มดองหรือห่มจีบเวลาอยู่ในวัดของพระมหานิกายนั้น ถือว่าเรียบร้อยดีมากกว่าพระพม่าหรือศรีลังกา เหมือนพระพุทธรูปไทยจะสวยงามกว่าพระพุทธรูปของศรีลังกาและพม่า ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความละเอียดอ่อน ความเป็นระเบียบของนิสัยของไทยด้วย พระอธิการสุชาติ จันทสโร (2561 : 33-35)

นอกจากนี้ในด้านสีของเครื่องนุ่งห่ม ในสมัยสุโขทัยจะไม่ใช้จีวรโทนสีเหลือง ที่มีสีอื่นปนจึงหมายถึงสีเหลืองล้วน ซึ่งหมายถึงสีเหลืองดอกคูน จะนิยมใช้สีเหลืองแก่นขนุน แต่เนื่องจากในสมัยสุโขทัยมีคำที่ใช้เรียกสีน้อยและจำกัด ซึ่งมีเพียง 5 สี ได้แก่ สีเบญจรงค์ ได้แก่ สีดำ สีขาว สีแดง สีเขียว และสีเหลือง ในการย้อมสีจีวรจะไม่ย้อมสีเหลืองล้วนเพราะผิดพระวินัย จึงย้อมสีเหลืองปนสีอื่น ซึ่งจะไม่ผิดพระวินัย ส่วนในสมัยอยุธยา พระสงฆ์ใช้จีวรสีเหลือง แต่เหลืองมีหลายโทนตามวัตถุดิบที่มีในท้องถิ่นและตามภูมิศาสตร์ ในการย้อมสีจีวรเนื่องจากในสมัยอยุธยา尚无มีสีเคมีเหมือนในปัจจุบัน สีที่นำมาย้อมจึงใช้วัสดุที่หาได้ทั่วไป ดังจะเห็นได้จากการนำแก่นขนุนมาเป็นวัตถุดิบ ถ้าต้องการผ้าสีที่เข้มก็ต้องย้อมหลายๆ ครั้ง สีจีวรจึงเป็นสีเหลืองอมน้ำตาล

และในสมัยก่อนมีการติดต่อกับชาวต่างชาติทั้งตะวันตกและตะวันออก ทำให้มีการนำสีเหลืองอมส้มหรือสีแสด มาใช้ในอาณาจักรอยุธยาตามความนิยมในยุคนั้น

ดังนั้น ในยุคสมัยสุโขทัย จึงเห็นได้ว่า พระสงฆ์ไทยทั้งฝ่ายคันถธุระ และฝ่ายวิปัสสนาธุระต่างก็เป็น นิกายเดิมเดียวกัน และมีการนุ่งห่มจีวรในรูปแบบเดียวกันแบบมังกรพันแขน ทำให้มองได้ว่าพระภิกษุสงฆ์ใน ยุคสมัยนี้มีความสามัคคีปรองดองกันดี และเป็นแบบอย่างที่ดีของพุทธศาสนิกชนคนไทยทั่วไป ขนิษฐา น้อย บายา (2564 :131-140)

จากเนื้อความข้างต้นที่ได้ยกตัวอย่างมานี้ จะเห็นได้ว่าการนุ่งห่มผ้าของพระสงฆ์ในยุคสมัยก่อน รัตนโกสินทร์ มีรูปแบบการครองจีวรของพระสงฆ์ตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมา พระสงฆ์จะห่มจีวรบิดมา ทางขวา และหนีบลูกบวบไว้ที่รักซ้าย หรือที่เรียกกันทั่วไปว่าห่มมังกรพันแขน ในเวลาออกนอกวัดเช่น ออก บิณฑบาต หรือไปกิจนิมนต์ หรือธุระต่างๆภายนอกวัด ส่วนสีของจีวรในสมัยสุโขทัยจะย้อมสีเหลืองปนสีอื่น ต่อมาในสมัยสุโขทัยก็เริ่มย้อมให้เป็นสีเดียว

การนุ่งห่มจีวรของพระสงฆ์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์

สมัยรัชกาลที่ 3 พระชิรญาณเถระ (เจ้าฟ้ามงกุฎ: พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ขณะดำรงพระยศเป็นเจ้าฟ้ามงกุฎ) ขณะที่ผนวชอยู่ที่จังหวัดเพชรบุรี ได้ทรงศรัทธาเลื่อมใสในจริยาวัตรของ พระมอญ ชื่อ ชาย ฉายา พุทฺธวโส จึงได้ทรงอุปสมบทใหม่ในวงศ์พระสงฆ์มอญ (รามัญนิกาย) เมื่อ พ.ศ. 2372 และได้ทรงตั้งคณะธรรมยุตขึ้นในปี พ.ศ. 2376 แล้วเสด็จมาประทับที่วัดบวรนิเวศวิหาร และตั้งเป็นศูนย์กลาง ของคณะธรรมยุตสืบต่อมา และใน รัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2445 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมี พระบรมราชโองการ ให้ประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย พระราชบัญญัติฉบับนี้มีชื่อว่า “พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ รศ. 121” มีสาระสำคัญ คือ ได้ยกสถานะคณะ ธรรมยุต ให้เป็นนิกายอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ทำให้มีการแบ่งแยกเรียกนิกายของคณะสงฆ์ใหม่ ตามศัพท์ บัญญัติของพระวชิรญาณเถระว่า “ธรรมยุตินิกาย” และเรียกกลุ่มพระสงฆ์เถรวาทลังกาวงศ์พื้นเมืองที่มีมาอยู่ แต่เดิมว่า “มหานิกาย” สืบมาจนปัจจุบันนี้

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส มีคำสั่งขอให้สงฆ์ทั่วสังฆมณฑลห่มผ้าตาม แบบของธรรมยุตินิกาย พระภิกษุส่วนใหญ่จึงนิยมห่มแบบธรรมยุตตั้งแต่นั้นเรื่อยมา ปัจจุบันนี้ถึงจะมีความ แตกต่างกันบ้าง แต่ก็ถือว่าเป็นการห่มแบบสังคัมพระสงฆ์ไทย คืออยู่ในวัดห่มเฉลียงบ่าเวลาออกนอกวัดก็ห่ม คลุมไหล่ทั้งสองข้าง

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงพระปรารภว่า ในรัชกาลก่อนๆ มีพระ มหานิกายห่มแหวกบ้าง แต่น้อยรูป มาในรัชกาลที่ 5 ตอนหลัง มีพระมหานิกายตามหัวเมืองห่มแหวกมากขึ้น พระภิกษุและสามเณรทั้งในกรุงและหัวเมืองต่างก็ห่มยกย้ายไปจากแบบเดิมตามความสะดวก แต่ไม่เหมือนกัน ทรงต้องการวางระเบียบใหม่ จึงตรัสปรึกษาพระเถรานุเถระทั้งหลาย มีการลงมติกันแล้ว จึงประทานพระมหา สมณวินิจฉัยเป็นลายลักษณ์อักษรให้คณะสงฆ์มหานิกายปฏิบัติตามซึ่งมีข้อความดังต่อไปนี้”

1. ก่อนที่จะให้วินิจฉัยเรื่องนี้ สมควรจะกล่าวถึงการห่มจีวรตั้งแต่ครั้งพุทธกาลไว้ด้วย เพื่อจะได้เข้าใจ ตลอดเรื่อง

2. จำนวนจีวรของภิกษุ สันนิษฐานตามความในพระสูตร เดิมมีแต่ผ้านุ่งกับผ้าห่ม 2 ผืนเท่านั้น สังฆาฏีสองชิ้นเป็นของทรงอนุญาตเพิ่มภายหลัง

3. ขนาดผ้าห่มของเดิมมีมาในพระปาติโมกข์ว่า ยาว 9 คืบ กว้าง 6 คืบโดยสุดเป็นประมาณ โดยการชันสูตร ได้เห็นตัวอย่างจากพระพุทธรูปโบราณในประเทศอินเดีย ก็มีความว่า ใช้ผ้าแคบสั้น ห่มคลุมเอวชายจีวรข้างหนึ่งพาดบ่าซ้ายทางลงมาถึงอก เอวชายอีกข้างหนึ่งโอบหลัง คลุมบ่าขวา ตวัดมาปิดบ่าซ้าย ห้อยลงมาทางแขนซ้าย ถึงมือซ้ายยึดไว้ได้ มือขวาลอดออกทางริมจีวรด้านล่างกลัดตุ่มที่ชายล่างจดถึงกันทางข้างซ้าย ห่มเช่นนี้เหมาะแก่การบิณฑบาตซึ่งกล่าวไว้ในบิณฑจาริกวัตรว่า เวลาจะรับภิกษา พึงยกสังฆาฏีขึ้นด้วยมือซ้าย ยืนบาตรออกด้วยมือขวา กลัดตุ่มนั้นดังพระบาลีต่อมาต้องการความสะดวกมากเข้า จึงเอามือขวาแหวกออกจากริมจีวรด้านข้าง หาลอดล่างเหมือนอย่างก่อนไม่ พระพุทธรูปปางห้ามสมุทร มีชายจีวรออกสองข้างด้านหลังแลเห็นสรวงข้างหน้า แสดงอาการห่มอย่างนี้ ครั้งต่อมาห่มผ้าผืนเล็ก การห่มผ้ากลายเป็น 2 อย่าง

4. ครั้นใช้ผ้าจีวรผืนใหญ่ออกไป ห่มแบบที่ 1 ต้องม้วนลูกบวบชักขึ้น เอาริมผ้าพาดบ่าหนีบลูกบวบไว้ที่รักแร้ซ้าย อย่างพระมหานิกายครองอยู่ ต่อมาจึงเอาลูกบวบพาดบ่าเสียทีเดียว ไม่ต้องหนีบแล้วคลายลูกบวบแหวกเอามือขวาออกอย่างพระธรรมยุตครอง

5. เพียงเท่านี้จะเห็นได้ว่า การห่มผ้าสองอย่าง มีมูลอย่างเดียวกัน แต่ปรับเปลี่ยนมาโดยลำดับ

6. ห่มดอง ครั้นยังใช้จีวรผืนเล็กอยู่ เอวชายจีวรข้างหนึ่งลอดรักแร้ โอบหน้าอกขึ้นไปพาดบ่าซ้าย เอวชายอีกข้างหนึ่งโอบหลังขึ้นไปปิดบ่าซ้าย ทับชายก่อน ห้อยลงมาทางราวมขี้นพระพุทธรูปเชียงแสนแสดงอาการห่มไว้อย่างนี้ ครั้นใช้ผ้าผืนใหญ่ ต้องจีบชายข้างหนึ่งไว้ พับทับลงมาก่อน จึงห่มอย่างพระมหานิกายห่มอีกอย่างหนึ่ง ครั้นยังห่มผ้าผืนเล็กเอวชายที่โอบหลังพาดบ่าซ้ายก่อน แล้วจึงเอวชายที่ลอดรักแร้ขวาโอบหน้าอกปกลงไปให้ห้อยลงข้างหลัง ครั้นใช้ผ้ากว้างยาว จึงห่มม้วนลูกบวบ เอาขึ้นพาดบนบ่าซ้ายอย่างพระธรรมยุติห่มอยู่

7. การห่มผ้าที่กลายมาตามนัยนี้ เป็นได้เพราะม้วนลูกบวบทางซ้ายอย่างเดียวกันจึงเป็นเหตุสันนิษฐานว่า พระมหานิกายครองจีวรม้วนลูกบวบทางด้านขวา ไม่ถูกต้องตามแบบเดิม

8. สังฆาฏีนั้น สำหรับใช้ซ้อนเข้าบ้านและคลุมหนาว ไม่ปรากฏว่าใช้พาดบนเวลาห่มดองเหมือนในบัดนี้ แต่ใช้เป็นธรรมเนียมเวลาลงสังฆกรรมมานานแล้ว

9. ผ้านุ่งไม่มีขนาดขัดเหมือนผ้าห่ม แต่รู้ได้โดยนัย กว้างยาวพอจะนุ่งได้ข้างบนปิดสะดือข้างล่างปกหัวเข่า ได้เห็นพระพุทธรูปโบราณที่กล่าวถึงนั้น ครองสบงหาได้ม้วนชายไม่ ที่ผ้าม้วนชายเข้ามาถูกรูอยู่ ได้ชันสูตรดู ใช้ผ้าสั้นนุ่งจีบชายเสมอกันแล้ว รวบเข้ามาคล้ายจีบ ไม่ได้ม้วน เมื่อใช้ผ้ายาว จึงต้องม้วนเข้ามา

10. ประคตคาคอกไม่มีในบาลี ว่าเป็นบริวารของภิกษุ พระพุทธรูปโบราณเก่าก็ไม่ได้คาดประคตอก มีแต่สำหรับภิกษุณี เรียกว่า “ สกัจฉิกา ” แปลว่า ผ้ารัดหรือโอบรักแร้ได้พบในปรภณที่ชื่อจุลคณฐี แก้อรรถแห่งบาลีวินัยมหาวรรค ที่รจนาในภายหลังแห่งฎีกาและอนุฎีกาลงมา ที่กล่าวถึงประคตอก เรียกว่า “ อูรพนธน์ ” ว่าออกจาก “ อิสพนธน์ ” แปลว่า อังสะ และทรงอนุญาตสิ่งหนึ่งที่เรียกว่า “ อสวทก ” แปลว่า ของอันเนื่องกับบ่า ติดต่อกับอุ้งบาตรและอุ้งสำหรับเก็บบริวารอื่น ประการถึงความไม่สะดวก เข้าใจว่าสายอุ้ง เช่น สาย

โยคสำหรับอุทฺตมคัลลจะงอยบ่า แต่เมื่อเข้าใจว่าเป็นอังสะ ก็มีทางจะสันนิษฐานว่า ในเวลาที่เหมาะสมจะงอยบ่า เติมคังจะแก้งสะออก รัตติก่อน ภายหลังจึงมีขึ้นเป็นบริวาร

11. ภิกษุทั้งหลายแม้จะอยู่ในนิกายต่างกัน มีสิทธิ์ในอันจะปฏิบัติพระวินัยตามที่เห็นว่าชอบ เห็นสมควร ครั้นจะตั้งกำหนดไปว่า มหานิกายให้ห่มอย่างนั้น ธรรมยุติกนิกายให้ห่มอย่างนี้ ก็จะเป็นการตัดสิทธิ์ทั้งสองฝ่าย ผิดกิจพระศาสนาจะเป็นเรื่องเดือดร้อนแก่ภิกษุผู้ต้องฝืนใจทำ เพราะเหตุนี้พระมหานิกายรูปใดยังพอใจที่จะห่มผ้าตามแบบเดิม ก็จงห่มไป แต่จงห่มให้ถูกระเบียบที่วางไว้

12. การห่มผ้าของพระมหานิกายตามแบบเดิม ก็กลับกลายหาความสะดวกมาแล้ว จะวางแบบตามธรรมเนียมเดิมอย่างเดียว จะเป็นการบีบรัดผู้ห่มเกินไป จึงวางแบบมีปรับไว้ด้วย อนุโลมธรรมเนียมที่ใช้อยู่ในบัดนี้ ระเบียบของพระมหานิกายตามแบบเดิมนั้นมีดังนี้

1) การห่มเข้าบ้าน ห่มอุตราสงค์จีบเฉียงบ่า รัตประคดอข้างใน ห่มสังฆาฏิคลุมสองบ่า เติมม้วนลูกบวบทางขวา เปลี่ยนเป็นม้วนทางซ้าย ชักลูกบวบขึ้นหนีบไว้ที่รักแร้ซ้ายเอาริมจีวรปกบ่าซ้าย ให้ซ้ายลูกบวบปกแขนซ้าย เอามือขวาตลอดทางด้านล่างของจีวร แต่พระมหานิกายในทุกวันนี้ไม่ค่อยได้ห่มดองข้างในเสียแล้ว ถ้าจะไม่ห่มดองข้างใน ให้ซ้อนผ้าอุตราสงค์เป็นชั้นใน สังฆาฏิเป็นชั้นนอก ห่มคลุมหนีบลูกบวบโดยวิธีอย่างนั้น

2) ไปอารามก็ดี เดินป่าก็ดี ห่มชั้นเดียวแต่อุตราสงค์ก็ได้ ห่มคลุมหนีบลูกบวบโดยวิธีอย่างนั้น

3) ในอารามห่มดอง ปิดบ่าซ้ายเปิดบ่าขวา ด้วยวิธีจีบผ้าพับลงมาพอดี ชักชายข้างหนึ่งโอบหลังสอดรักแร้ขวา โอบหน้าอกขึ้นไปทบบนบ่าซ้าย เอาชายที่จีบไว้พาดลงบนบ่าซ้าย ให้ห้อยลงทั้งสองข้าง คาดประคดอ แต่พระมหานิกายในทุกวันนี้ ห่มดองม้วนลูกบวบเป็นพื้น เว้นไว้แต่ในเวลาทำวินัยกรรม ทำพิธีและสมาคมใหญ่ จะใช้ห่มม้วนลูกบวบก็ได้ แต่เปลี่ยนม้วนทางซ้าย ชักขึ้นพาดบนบ่าซ้าย ให้ซ้ายห้อยลงข้างหลัง

4) ในเวลาทำวินัยกรรม ทำพิธี และสมาคมใหญ่ พาดสังฆาฏิไม่คาดประคดเว้นไว้บางครั้งจะกล่าวไว้ในข้อที่ 14

13. ค่ำกล่าวถึงสังฆาฏิในเมื่อห่มเข้าบ้านนั้น ฟังรู้ว่าถ้ามีปัจจัยอันจะเก็บผ้าสังฆาฏิไว้ได้ตามพระวินัย ให้ใช้ผ้าอาคัยซ้อนแทน แต่คงให้ห่มสองชั้นเสมอไป

14. ในเวลาเข้าสมาคมทำวินัยกรรมก็ดี ทำพิธีกรรมก็ดี ที่ห่มดอง ฝ่ายยังใช้ประคดอและอีกฝ่ายไม่ได้ใช้ จงผ่อนผันเข้าหากัน ฝ่ายใดมาก ให้อนุวัตรตามฝ่ายนั้น

15. นุ่งผ้า ม้วนซ้ายหนีบปิดสะดือ ปกเข้าเพียงน่อง ออกนอกวัด รัตประคดเอวด้วย

16. ฝ่ายห่มคลุมหนีบลูกบวบ จะไปบิณฑบาต จงใช้บาตรเข้าอุ้งสะพาย สอดสายโยคคล้องจะงอยบ่าขวา เอาบาตรโพล่ไว้ข้างหลัง เอาออกจากจีวรทางข้างหน้า เฉพาะเวลารับภิกขา จะใช้ยามด้วยก็ได้ ถือมือซ้าย ฝ่ายห่มแหวกจงอุ้มบาตรไม่มีถุง เอาถือบิณฑบาตนำออกนอกเฉพาะเวลารับภิกขา

17. ระเบียบห่มผ้านี้ ดูรูปตัวอย่างการห่มจีวร รูปใดจะห่มอย่างไร จงทำให้ถูกต้องตามแบบ

18. ห้ามไม่ให้ห่มผ้าสลับ คราวหนึ่งห่มหนีบ คราวหนึ่งห่มแหวก ให้ถือเอาเป็นวัตร

19. เป็นธรรมเนียมอันดีของผู้เปลี่ยนแปลงวิธีใหม่ จะให้ผู้ใหญ่เหนือตนทราบไว้เหตุนี้ให้พระมหานิกายผู้ห้ามแหวกอยู่แล้ว และผู้จะห้ามแหวกต่อไป มาบอกขอจดทะเบียนไว้ที่เจ้าคณะในกรุงเทพมหานคร จงจดทะเบียนที่เจ้าคณะแขวง ในหัวเมืองจงจดทะเบียนที่เจ้าคณะเมือง ถ้าเป็นเจ้าทะเบียนเอง จงบอกขอจดทะเบียนที่เจ้าคณะผู้เป็นใหญ่เหนือตนขึ้นมาโดยลำดับให้ผู้ชอรออยู่จนกว่าจะได้รับอนุญาต จึงห้ามเปลี่ยนแปลงใหม่ ห้ามไม่ให้ห้ามเอาเอง

20. เจ้าคณะผู้จะรับจดทะเบียน จงสอบถามตรวจตราดูก่อน ถ้าเห็นสมควร จึงอนุญาตถ้าไม่เห็นสมควร ไม่อนุญาตก็ได้ เกณฑ์สำหรับตรวจตราดังนี้ ผู้ขออนุญาตนั้นรู้จักนิยมในอภิธมาจารคือ มารยาท และขนบธรรมเนียมพอหรือไม่ ถ้าพร้อมกันทั้งวัด จงจดทะเบียนเป็นวัด ถ้าไม่เป็นเช่นนั้น จงจดทะเบียนเฉพาะบุคคล ทำบัญชีรายชื่อตัว ชื่อวัด ชื่อแขวง ชื่อเมืองของพระผู้ที่ได้รับอนุญาตทั้ง สุรทิน เดือน ศก ที่อนุญาต

21. ตั้งแต่จดทะเบียนเป็นวัดแล้ว พระผู้อุปสมบทขึ้นใหม่ในวัดนั้นก็ดี มาจากที่อื่นขอเข้าอยู่ในวัดนั้นก็ดี ห้ามแหวกได้ ให้ถือว่าเจ้าอาวาสเป็นเจ้าทะเบียน

22. พระเถระผู้ได้รับอนุญาตให้ห้ามแหวกได้แล้ว ได้นับความไม่สะดวก เช่นจะไปอยู่ในวัดที่ยังใช้หมั้นิบ จงมาบอกขอถอนชื่อจากทะเบียนก่อน ได้รับอนุญาตแล้ว ห้ามหนีบได้ ห้ามมิให้ห้ามเอาเองตามลำพัง

23. พระมหานิกายผู้ห้ามผ้าสัปปลัดดังกล่าวแล้วในข้อ 19 ก็ดี ผู้ยังมิได้รับอนุญาตห้ามเอาก่อน ยกแต่ผู้ห้ามอยู่แล้ว ดังกล่าวในข้อที่ 20 ก็ดี ผู้ได้รับอนุญาตและห้ามแล้วกลับหมั้นิบตามลำพัง ดังกล่าวแล้วในข้อที่ 23 ก็ดี มีความผิดต่อการปกครอง ให้เจ้าคณะลงทัณฑ์กรรมปรับให้ทำงานโดยสมควร พอเช็ดหลาบ เว้นไว้แต่หมั้นิบที่ไม่เปิดเผย

24. สามเณร เข้าบ้านหมั้นิบดอง ไม่สมควรแก่กาละ ให้เปลี่ยนเป็นหมั้นคลุมสองบ่า ในวัดให้หมั้นิบดอง ใช้วิธีอนุโลมตามเจ้าสำนัก แต่ไม่ใช่สังฆาฏิ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส มีคำสั่งขอให้สงฆ์ทั่วสังฆมณฑลหมั้นผ้าตามแบบของธรรมยุติกนิกาย พระภิกษุส่วนใหญ่ จึงนิยมหมั้นแบบธรรมยุติตั้งแต่นั้นเรื่อยมา อย่างไรก็ตาม ทรงประทานพระมหาสมณวินิจฉัยเป็นลายลักษณ์อักษรให้คณะสงฆ์มหานิกายปฏิบัติตาม มีข้อความหนึ่งว่า ภิกษุทั้งหลายแม้จะอยู่ในนิกายต่างกัน มีสิทธิ์ในอันจะปฏิบัติพระวินัยตามที่เห็นว่าชอบเห็นสมควร ครั้นจะตั้งกำหนดไปว่า มหานิกายให้หมั้นอย่างนั้น ธรรมยุติกนิกายให้หมั้นอย่างนี้ ก็จะเป็นการตัดสินสิทธิ์ทั้งสองฝ่าย ผิดกิจพระศาสนาจะเป็นเรื่องเดือดร้อนแก่ภิกษุผู้ต้องฝืนใจทำ เพราะเหตุนี้พระมหานิกายรูปใดยังพอใจที่จะหมั้นผ้าตามแบบเดิมก็จงหมั้นไปแต่จงหมั้นให้ถูกระเบียบที่วางไว้

ความสำคัญของผ้านุ่งหมั้นในพระพุทธศาสนา

ถือเป็นกรณีศึกษา

ความสำคัญของผ้านุ่งหมั้นถือเป็นกรณีศึกษา ดังที่มีปรากฏในพระไตรปิฎก ซึ่งมีความสำคัญและมีความจำเป็น ถือได้ว่าเป็นกรณีศึกษาที่ต้องพึงกระทำ และเป็นหลักของการดำเนินชีวิตของพระภิกษุและสามเณร ทั้งนี้ก็เพราะว่า เป็นปัจจัยที่เอื้อประโยชน์สำหรับการดำรงชีพ พร้อมทั้งมีความสำคัญในฐานะเป็นกรณีศึกษาหรือ

วัตรประจำวัน ดังที่มีปรากฏความในพระวินัยปิฎกที่ว่า “จีวร” ถือว่าเป็นอัฐบริวารพื้นฐานหรือปัจจัยเครื่องอาศัยของบรรพชิต

พร้อมทั้งพระพุทธรองค์ทรงมอบหมายภาระกิจนี้ให้พระอุปัชฌาย์บอกกุลบุตรที่บวชเข้ามาใหม่เกี่ยวกับปัจจัยเครื่องอาศัยของภิกษุและสามเณร ได้แก่ นิสสัย คือ เครื่องอาศัย ที่มีอยู่ 4 อย่าง ได้แก่ เที่ยวบิณฑบาต 1 นุ่งห่มผ้าบังสุกุล 1 อยู่โคนไม้ 1 ฉนียาคองด้วยน้ำมูตรเน่า 1 โดยจะกล่าวถึงเฉพาะนิสสัยข้อที่ 2 ทั้งนี้ก็เพราะมีความหมายที่เกี่ยวข้องกับเครื่องนุ่งห่ม ดังที่มีปรากฏความว่า พระอุปัชฌาย์ต้องบอกกุลบุตรเป็นอันดับแรกๆ ในการใช้สอยเครื่องบริวารนั้น ได้แก่ นุ่งห่มผ้าบังสุกุล เรียกว่า เป็นกรณีกิจที่พึงกระทำ (วิ.ม. (ไทย) 5/73/100-102.)

เพราะฉะนั้น จึงถือได้ว่าการบรรพชาและอุปสมบทในสมัยครั้งพุทธกาลนับว่าเป็นพุทธประเพณี ที่ถือสืบต่อกันมาแม้แต่พระพุทธเจ้าทรงใช้สอยผ้าชนิดนี้เช่นกัน ดังที่มีปรากฏความที่พระพุทธองค์ทรงตรัสแก่กุลบุตรว่า บรรพชาอาศัยผ้าบังสุกุล เธอพึงทำอุตสาหกรรม ในผ้าบังสุกุลนั้นจนตลอดชีวิต อติเรกลาภ คือ ผ้าเปลือกไม้ ผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าขนสัตว์ ผ้าปาน และผ้าเจือกัน (วิ.ม. (ไทย) 5/73/100-101.)

จากการบอกนิสสัยแก่พระภิกษุและสามเณรที่บวชใหม่ เพื่อจุดประสงค์ของการให้รู้ถึงสิ่งสำคัญ และสิ่งที่จำเป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิต ในสมัยครั้งพุทธกาล การได้มาของผ้านุ่งห่มพระพุทธเจ้าพระองค์เองก็ทรงกระทำแบบอย่างเพื่อให้พระภิกษุสงฆ์ประพฤติปฏิบัติตาม ดังที่มีปรากฏความว่า สมัยนั้น ผ้าบังสุกุลเกิดขึ้นแก่พระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “กัณฐปะ” ผ้าบังสุกุลเกิดขึ้นแก่เราที่นี้ เราได้คิดดังนี้ว่า จะพึงชักผ้าบังสุกุลที่ไหนหนอ ท้าวสักกะจอมเทพชุดสระโบกขรณีน้อมถวาย ลำดับนั้น เราจะพึงชักผ้าบังสุกุลที่ไหนหนอ ท้าวสักกะจอมเทพจึงทรงยกศิลาแผ่นใหญ่น้อมถวาย แต่พอชักผ้าบังสุกุลเสร็จ จะพึงพาดผ้าบังสุกุลที่ไหนหนอ เทวดาผู้สิงสถิตที่ต้นกุ่มจึงได้น้อมกิ่งกุ่มลงมา โปรดทรงพาดผ้าบังสุกุลที่กิ่งกุ่มนี้เถิด และลำดับนั้น พระพุทธองค์ทรงดำริว่าเราจะพึงผึงผ้าบังสุกุลไว้ที่ไหนหนอ ท้าวสักกะจอมเทพ จึงทรงยกศิลาแผ่นใหญ่มาวางไว้ทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์โปรดทรงผึงผ้าบังสุกุลไว้บนศิลานี้เถิด (วิ.ม. (ไทย) 4/44/54-56.)

ถือเป็นธุดงค์วัตร

ความสำคัญของผ้านุ่งห่มถือว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับพระภิกษุสงฆ์ ในการใช้สอยเครื่องบริวารเหล่านั้น เพราะต้องถือว่าเป็นกิจพึงกระทำ เป็นหน้าที่ เป็นธรรมเนียมประเพณีสืบต่อกันมา และเป็นข้อปฏิบัติในฐานะเป็นธุดงค์วัตร หมายถึง องค์คุณเครื่องขัดเกลาจิตใจ หรืออีกอย่างหนึ่งเป็นข้อปฏิบัติคือการถือเคร่งเพื่อลดละกิเลส ในการปฏิบัติธุดงค์วัตรนี้ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตพระภิกษุรูปใดจะถือปฏิบัติก็ได้ไม่ถือปฏิบัติก็ได้ พระพุทธองค์ทรงไม่ได้บัญญัติเป็นสิกขาบทและไม่ได้บังคับขึ้นอยู่ด้วยความสมัครใจในการถือปฏิบัติ ถือได้ว่าไม่มีความผิดทางพระวินัย

หลักการปฏิบัติธุดงค์วัตร พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ (2549 : 8-10) ได้ว่ามีความเหมาะสม แม้ในครั้งพุทธกาลและในปัจจุบันทั้งนี้ก็เพราะว่าเป็นองค์คุณเครื่องเผือกใจอย่างหยาบให้ลดน้อยลง มีเหตุการณ์ในครั้งหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระภิกษุสงฆ์รับถวายจีวรจากชาวบ้านได้ พระภิกษุบางพวกหันไปสนใจและยินดีเฉพาะจีวรที่เขาถวาย จีวรชนิดนี้เรียกว่า คหบดีจีวร จึงละเลยมีความรังเกียจไม่ยอมรับผ้าบังสุกุลจีวร เพราะเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้เองจึงเป็นสาเหตุที่ทำให้พระพุทธเจ้าทรงวางหลักธุดงค์ 13 ประการ

ในอุตงควัตร 13 ข้อนี้ จะกล่าวถึงเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับจิรวรเท่านั้น ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อเข้าถึงต่อความสันโดษในจิรวรตามมีตามได้ กล่าวสรรเสริญความสันโดษในจิรวร ไม่มีการแสวงหาอันไม่สมควรเพราะจิรวรเป็นเหตุ ไม่ได้จิรวรมาก็ไม่กระวนกระวาย ครั้นได้มาแล้วก็ไม่ติดใจ ไม่หมกมุ่น ไม่ลุ่มหลง มองเห็นโทษภัย เป็นผู้มีปัญหาเป็นเครื่องสลัดออกจากการใช้สอยจิรวร และไม่ยกตนข่มท่าน เพราะสาเหตุมาจากจิรวรนั้น เป็นผู้ดำรงตนอยู่ในข้อวัตร มีความขยันมั่นเพียร ไม่เป็นผู้เกียจคร้าน เป็นผู้สืบทอดสัมปชัญญะ และมีความตั้งมั่นอยู่ในความสันโดษด้วยจิรวรตามมีตามได้ เพราะฉะนั้น พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ถือความสันโดษด้วยจิรวรตามมีตามได้” นั่นถือได้ว่า เป็นผู้รักษารัฐควัตรหมวดจิรวร 2 ประเภท ได้แก่ (1) ปิงสุกุลิกังกะ ถือการนุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร (2) เตจิรวริกังกะ ถือการทรงไตรจิรวรเป็นวัตร

พร้อมทั้งมีอานิสงส์เกิดขึ้น พระภิกษุใดเป็นผู้มีความสันโดษด้วยจิรวรพอกุ้มร่างกาย และเธอจะไป ณ ที่ใดๆ ก็ไปได้ทันที เหมือนนกที่มีปีกบินไปในที่ต่างๆ ก็ต้องอาศัยปีกของตนเองเป็นภาระที่บินไป แม้ฉันใด พระภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็นผู้มีความสันโดษในจิรวร มีความเป็นอิสระทุกเมื่อ ทุกเวลา และเป็นผู้ที่ประกอบด้วยศีลาจารวัตรนี้แล้ว ย่อมมีความเกษมและเสวยสุขอันหาโทษมิได้ภายในตน (ม.มู. (ไทย) 12/244/315, อภิ.วิ. (ไทย) 36/180/211.)

ถือเป็นพุทธรวงค์

ผ้านุ่งห่มยังมีความจำเป็นในฐานะถือเป็นพุทธรวงค์ สำหรับพระภิกษุและสามเณรถือว่าเป็นพุทธรูปตรคือบุตรของพระพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ นับตั้งแต่ในอดีตซึ่งถือเป็นพุทธรูปประเพณีและแบบอย่างที่ดีสืบต่อกันมา เนื่องจากการใช้สอยเครื่องบริขารอุปโภคบริโภคเหล่านั้น เพราะเป็นภารกิจหนึ่งพึงประพฤติปฏิบัติ หรือเรียกว่าเป็นหน้าที่พึงถือปฏิบัติตลอดชีวิตเลยก็ว่าได้ โดยเป็นธรรมเนียมประเพณีที่ถือสืบทอดยาวนานเรื่อยมาจนตราเป็นปัจจุบันนี้

ดังที่มีปรากฏความในครั้งพุทธกาล ซึ่งจะเห็นได้จากเมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าเสด็จกลับจากกรุงกบิลพัสดุ์ในเวลาเช้าทรงครองอันตรวาสก ถือบาตรและจิรวรได้เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในเมืองพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เมื่อพระเจ้าสุทโธทนะทรงทราบจึงรีบไปยืนเบื้องพระพักตร์ของพระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะเหตุไรพระองค์จึงทำให้หม่อมฉันได้อาย วงศ์ของเราเป็นวงศ์กษัตริย์ ไม่เคยมีกษัตริย์พระองค์ใดออกไปเที่ยวภิกขาจารเช่นนี้” พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า “มหาบพิตร คำว่าวงศ์กษัตริย์นั้นเป็นวงศ์ของพระองค์ แต่ส่วนวงศ์ของอาตมภาพอันมีพระที่ปึงกรพระพุทธเจ้า” เป็นต้น ตั้งแต่ในอดีตทุกๆ พระองค์ ชื่อว่า พุทธรวงค์

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุมาลี มหณรงค์ชัย. “อาชีวกะในอินเดียยุคต้น : ศึกษาวิถีชีวิตและแนวความคิดทางปรัชญาของอาชีวกะ”.วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. ปีที่ 41 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2562 : 168-184.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2556). พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ พ.ศ.2556. พิมพ์ครั้งที่

21. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ป.ธ. 9. (2551). ราชบัณฑิต พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์คำวัด.

พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.

พระอธิการสุชาติ จนฺทสโร (สายโรจน์). (2558). “รูปแบบการนุ่งห่มจีวรของพระสงฆ์ไทย”. สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ชนิษฐา น้อยบางยา. “ภาษาศาสตร์เชิงประวัติ: กรณีศึกษาคำเรียกสีจีวรพระสงฆ์ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงรัตนโกสินทร์”. วารสารสถาบันวิจัยพิมลธรรม. ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2564): 131-140.

พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา. “ผ้าในพระพุทธศาสนา”. บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์. ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน 2549).

พระสุชาติ สุชาติ (ทองมี). (2551). “การบิณฑบาตในพระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา. บัณฑิตมหาวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.